

החלטה

זהו ערעור על החלטת כבוד סגן הממונה על המשמעת, פרופ' אסף לחובסקי בתיק ד/24/2007, מיום 11/02/2008. המערערת הורשעה על ידי סגן הממונה על המשמעת בהפרת הוראות בבחינה והונאה בבחינה עבירות לפי ס' 29.4 ו-29.3 לתקנון המשמעת-סטודנטים (להלן התקנון). דינה נגזר בהסכמת הצדדים, והוטלו עליה העונשים הבאים: הרחקה בפועל לתקופה של שני סמסטרים (החל מסמסטר ב' תשס"ח), פסילת הקורס והבחינה נשואי הקובלנה וכן הרחקה על תנאי לתקופה של סמסטר, כאשר תקופת התנאי תהיה למשך שנה מיום חזרת המערערת ללימודים.

הערעור מופנה כנגד ההרשעה בעבירת הונאה בבחינה ולחילופין כנגד מועד תחילתו של רכיב ההרחקה בפועל שנגזר על המערערת.

הרקע העובדתי

מרבית העובדות במקרה דנן אינן שנויות במחלוקת והן בקצרה:

1. המערערת היא סטודנטית בשנת הלימודים השלישית בפקולטה לניהול.
2. ביום 1/07/2007 התקיימה בחינה בקורס "יסודות מערכות מידע לחשבונאים" אליה הייתה רשומה המערערת.
3. במהלך הבחינה, הבחינה המשגיחה כי המערערת מציצה ממושכות בקלמר שהיה מונח בחיקה. בשלב מסוים ניגשה המשגיחה למערערת, ביקשה את הקלמר והוציאה מתוכו 4 פתקים כתובים בכתב יד צפוף וקטן משני הצדדים ומסומנים במרקר.
4. לאחר כחצי שעה, פנתה המערערת למשגיחה ואמרה כי "הניירות היו סתם, אני תלמידה טובה כל השנים, זה כלום". תוך כדי דיבור, חטפה המערערת את דו"ח המשגיחה אליו הוצמדו הפתקים, תלשה את הפתקים מהדו"ח, ויצאה מהכיתה כשהפתקים בידה. לאחר מכן חזרה המערערת אל הכיתה והחזירה את הפתקים למשגיחה.
5. עם סיום הבחינה והחזרת הבחינות למשגיחה, החלה המערערת לבכות תוך שהיא אומרת למשגיחה: "את הורסת לי את החיים, אצטרך לחכות חמש שנים, את חייבת לחשוב כאילו אני הנכדה שלך, אל תעשי לי את זה".
6. הפתקים נשואי המחלוקת לא הוצגו בדיון ואין ראיה לתוכם. על פי גרסת המערערת הפתקים אינם ברשותה אלא נותרו אצל המשגיחה. על פי גרסת המשגיחה, היא החזירה את הפתקים למערערת לאחר הדברים המתוארים לעיל עקב לחץ וחשש.
7. כנגד המערערת הוגשה קובלנה מטעם האוניברסיטה והיא הורשעה בהונאה (עבירה לפי סעיף 29.3 לתקנון) ובהפרת הוראות בבחינה (עבירה לפי סעיף 29.4 לתקנון).

8. בהמשך להרשעת המערערת הגיעו הצדדים להסדר לפיו על המערערת יוטל עונש של הרחקה בפועל למשך שני סמסטרים (החל מסמסטר ב' תשס"ח), הקורס והבחינה נשואי הקובלנה יפסלו וכן תשא המערערת בעונש הרחקה על תנאי לתקופה של סמסטר, כשתקופת התנאי תהיה שנה מיום חזרתה ללימודים.
9. ערעור זה הוגש נגד הרשעת המערערת בעבירות ההונאה בבחינה והפרת הוראות בבחינה. לחילופין, מערערת הנקבלת על מועד תחילת תוקפו של עונש ההרחקה בפועל שנגזר עליה.

פסק דינו של סגן הממונה על המשמעת

10. סגן הממונה על המשמעת, פרופ' אסף לחובסקי, דן בטענות הצדדים, ובהכרעת הדין אימץ את גרסת המשגיחה, לאחר שקבע כי היא מהימנה בעיניו, ודחה את גרסת המערערת.
11. לדידו של סגן הממונה, התנהגות המערערת לפני גילוי הפתקים ולאחר הגילוי מעידה, באופן ברור ונטול ספקות, כי הפתקים הכילו חומר אסור בהכנסה לבחינה. בכך דחה סגן הממונה את גרסת המערערת לפיה מדובר בפתקים שכללו התכתבות תמימה עם חברותיה.
12. כמו כן דחה סגן הממונה את טענת המערערת, שהתנהגותה, לאחר מציאת הפתקים, נבעה מסערת רגשות, והוסיף כי: "הנקבלת עשתה עלי רושם של אישה בוגרת ואינטליגנטית מאד, השולטת היטב ברגשותיה, וקשה לי מאד לקבל את הטענה כי התנהגותה במהלך המבחן נבעה מפגם בשיקול הדעת שלה בשל הלחץ בו הייתה נתונה עקב מציאת פתקים תמימים...".

הטענות בערעור

13. בערעור שלפנינו טוען ב"כ המערערת כי שגה סגן הממונה בהרשיעו את המערערת; משמע, בקובעו במשתמע שהוכחה תשתית נסיבתית להרשעת המערערת בדין. לדבריו, לא הוכח ואף לא נטען בכתב הקובלנה שהפתקים הכילו חומר אסור, הרלוונטי לבחינה. לכן, טוען ב"כ המערערת, שגה סגן הממונה משדחה את טענת המערערת כי אין עליה להשיב לאשמה.
14. עוד טוען ב"כ המערערת, כי שגה סגן הממונה, כשהרשיע את המערערת על סמך ראיות נסיבתיות בלבד. מהכרעת הדין עולה, לדעתו, שההכרעה בוססה על שלושה רכיבים בהתנהגות המערערת: התעסקות המערערת בקלמרה, מקום ישיבתה החשוד בעיני המשגיחה, והתנהגותה לפני מציאת הפתקים ולאחר מציאתם. לטענת ב"כ המערערת הוצג בדיון הסבר חלופי סביר להשתלשלות האירועים: ראשית, הוא טוען, כי הפתקים שהיו בקלמרה של המערערת לא היו אלא התכתבות תמימה עם חברותיה שאינה רלוונטית כלל למבחן. שנית, טוען ב"כ המערערת, טופס הבחינה של המערערת מעיד על שימוש בעזרי כתיבה (מרקרים) שנמצאו בקלמר, וזה הסבר חלופי סביר להתעסקות המערערת בקלמרה במהלך המבחן. שלישית, טוען ב"כ המערערת, מקום מושבה של המערערת נקבע על פי הנחיות האוניברסיטה ולכן אינו בגדר "חשוד". לבסוף, מוסיף וטוען ב"כ המערערת, כי התנהגותה לאחר מציאת הפתקים נבעה מלחץ וניתן להסבירה לאור האדישות שהפגינה המשגיחה כלפיה, ולאור חוסר הכרותם של סטודנטים את הליכי ביה"ד המשמעתית וחששם מהם. לפיכך, מסכם ב"כ המערערת, יש לזכותה מחוסר אשמה או למזער מחמת הספק.

15. ב"כ המערערת מוסיף וטוען, כי שגה סגן הממונה כשהשתית את הרשעתו על הערכות המשגיחה. ראוי היה, לדבריו, לבחון רק את המסקנות העולות מן הראיות, ולא לייחס משקל להערכותיה הסובייקטיביות של המשגיחה.
16. בנוסף, טוען ב"כ המערערת, שגה סגן הממונה בהתעלמו מהפגיעה בזכות המערערת להליך הוגן. זכות זו נפגעה, לטענתו, משלא הועבר מיד החומר החשוד כאסור לבחינת גורם מוסמך, כמו המרצה.
17. לחילופין, טוען ב"כ המערערת, כנגד מועד הפעלת רכיב ההרחקה בפועל. לדבריו, ראוי לדחות את מועד תחילת ביצוע גזר הדין לשנת ההכנה לבחינות מועצת רואי החשבון (להלן "שנת ההשלמה"), לאחר סיום לימודי התואר.
18. לעומתו, טוען הקובל, כי צדק סגן הממונה משקבע, לאחר פרשת התביעה, כי קמה תשתית נסיבתית לכאורה לקיום העבירות בהן הואשמה המערערת. לפיכך נדחתה בדין טענת "אין להשיב לאשמה." מארג הראיות הנסיבתיות חייב את המערערת למסור את גרסתה לארוע. כמו כן, טוען הקובל, כי ראוי ונכון היה להעדיף את גרסת המשגיחה על גרסת המערערת, שכן הכרעה זו בוססה גם על ראיות נוספות שהובאו. לבסוף, מוסיף הקובל, צדק סגן הממונה בקובעו כי התנהגותה של המערערת הייתה בלתי סבירה, וגרסתה, שהפתקים הכילו התכתבות תמימה עם חברותיה אינה מתיישבת עם התנהגותה לאחר מציאת הפתקים. לסיכום, טוען הקובל, שצדק סגן הממונה בקובעו שהמערערת לא הצליחה להטיל ספק סביר באשמתה, על כן ראוי היה להרשיעה בדין.
19. לעניין העונש, טוען הקובל, כי הוא הושת בהסכמה ואינו חורג מרף הענישה המקובל בעבירות כגון אלה. בקשת המערערת לדחות את ביצוע גזר הדין לשנת ההכנה לבחינות מועצת רואי החשבון תרוקן, לדבריו, מתוכן את עונש ההרחקה בפועל שנגזר עליה; שכן המערערת תוכל לסיים את לימודי התואר במהלך שנת הלימודים הנוכחית.
20. שני הצדדים מסכימים כי, בנסיבות המקרה, אין מקום לשקול הרשעה בעבירת משמעת חלופית, חמורה פחות.

דיון והכרעה

21. לדעתנו, אין להתערב בהחלטת בית הדין המשמעת. סגן הממונה הוציא תחת ידיו הכרעה שמימצאיה העובדתיים ברורים. ההכרעה מלמדת שהמימצאים העובדתיים מבוססים גם על הערכת מהימנות העדים, ובולט שחלקם הוא תוצאת אימוץ גירסתה של המשגיחה להשתלשלות העניינים. סגן הממונה פסק בנקודה זו במפורש כי בהכרעה בין הגירסאות, שהושמעו בפניו, הוא מעדיף את גירסת המשגיחה, שעדותה עשתה עליו רושם מהימן. בשאלות המהימנות וקביעת המימצאים אין עילה להתערב.
22. כפי שמקובל בדין הפלילי ובדין המשמעת וכפי שפסק בית המשפט העליון פעמים רבות "נושא מהימנות עדים וקביעת עובדות מופקד בידי הערכאה דיונית שבידה יכולת ההתרשמות הבלתי אמצעית מהראיות המובאות בפניה. רק קביעות שבעובדה ובמהימנות החורגות באופן בולט מן הסביר תצדקנה התערבות ערכאת ערעור" (ע"פ 10996/03 פנקס נ' מ"י (השופטת פרוקציה, ס' 9)), (ראו גם: ע"פ 9352/99 יומטוביאן נ' מ"י, פ"ד נד(4) 632, 643-645; ע"פ 2439/93 זריאן נ' 9).

מ"י, פ"ד מח(5) 280; ע"פ 5329/98 דג'אני נ' מ"י, פ"ד נז(2) 273, 284. הלכה זו שמשה נר לרגלי בית דין זה, שפסק לא אחת ברוח דבריו בע/2/2005 כי "הערכת מהימנות העדים הינה עניין להתרשמות הערכאה הדיונית, וככלל אין על הערכאה שלערעור להתערב בכך".

23. הפקדת סוגיית מהימנות עדים וקביעת עובדות בידי הערכאה הדיונית, שמשה נושא לדיונים רבים בפסיקה. בע"פ 6411/98 מנבר נ' מ"י, פ"ד נה (2) 150, 165 קבע בית המשפט העליון, מפי השופט אור "למותר לחזור ולציין, כי לא בנקל יתערב בית משפט זה בממצאי מהימנות אשר נקבעו על-ידי הערכאה הראשונה אשר בפניה התנהלה מסכת העדויות. מהימנות עדים נקבעת על-פי אותות שונים אשר רק חלקם ניתנים להערכה גם על-ידי ערכאת ערעור...". היו גם שהדגישו, בהקשר זה, שההתרשמות נשואת הדיון יכול שתתבסס גם על "תחושה פנימית של בית המשפט הנובעת מאותות האמת המתגלים במהלך המשפט" מתוך 'התנהגותם של הצדדים' ע"פ 9352/99 יומטוביאן נ' מ"י, פ"ד נד(4) 632, 644 (השופט זמיר). תחושות אלה יכול שלא יקבלו ביטוי מלא בפרוטוקול הדיון ובפסק הדין.

24. בדנ"פ 3750/94 דרכי נ' מ"י, פ"ד מח (4) 621, ביקש בית המשפט העליון לסכם את אופן קביעת התרשמות מעדים ופסק, בעקבות החלטות קודמות: "עניין האמון אותו יש לתת בעד פלוני הוא כמעט לחלוטין עניינם של השופטים השומעים את עדותו, הצופים בהתנהגותו והמתרשמים באופן בלתי אמצעי מתגובותיו, תנועותיו, הבעת פניו ואופן דיבורו. הסתכלותו של בית המשפט המשולבת עם הבחינה ההשוואתית הזהירה של תוכן הדברים ושקילתם במסגרת מיכלול הנתונים ההוכחתיים שלפני בית המשפט, היא הדרך בה מתגבשת מסקנתם של השופטים אם אמת או שקר בפי העד."

אך מיד הוסיף והדגיש את רכיבי המונח התרשמות: "יוער כאן, כי השימוש בתיבה "התרשמות" עלול להטעות: אין הכוונה רק לתחושות והשערות, אלא, לא פחות מכך, להערכה הבנויה על מיון שיטתי של הנתונים, כדי להציב זה לצד זה את הנתונים התומכים באמינות ובאמינות מול אלה השוללים אותם. הערכת עדות אינה מלאכת ניחוש והימור ואינה רק סיכום התרשמותו הכללית של המסתכל והמאזין, אלא גם בניה הגיונית ומתודית של שיקולים, מדידתן של התיזות העובדתיות זו מול זו, והערכת המשקל העודף של תיזה זו או אחרת שאינה מותירה ספק סביר. ככל הערכה של בן אנוש אין היא יכולה להיות מושלמת ואינה נטולת טעויות, אולם הגישה הבסיסית מן הנכון שתהיה מתודית ומנומקת, כדי לנסות ולצמצם סברות הבנויות על טביעת עין כללית בלבד".

25. ראוי לסכם סוגיה זו בדבריו הבהירים של בית המשפט העליון בע"פ 3338/99 פקוביץ נ' מ"י, פ"ד נד (5) 667, שקבלו ביטוי מובהק גם בפסיקת בית דין זה: "יש לזכור כי הליך הערעור מיועד מעיקרו לבחינת פסק-הדין של הערכאה הדיונית. במצב העניינים הרגיל, הליך הערעור איננו מיועד לפתיחת ההליך הדיוני מחדש, ולעריכת 'מקצה שיפורים' לדיון שהתנהל בו. התשתית העובדתית הנדרשת לקבלת ההכרעה בתיק, נקבעת בערכאה הראשונה, שבידיה הכלים המתאימים לכך, ואילו ערכאת הערעור מעבירה תשתית זו - כמו גם כמובן את ההכרעה עצמה -

תחת שבט ביקורתה. שינויים ב"חלוקת עבודה" בסיסית זאת, אף שלעיתים הם אפשריים, צריכים ככלל להיעשות בזהירות יתרה על מנת שלא לשבש את האיזון הראוי בין תפקידי הערכאה הדיונית וערכאת הערעור, באופן שעלול לפגוע בתכלית ההליך הפלילי - חשיפת האמת ועשיית צדק".

26. ב"כ המערער טוען כי על סגן הממונה היה לבחון אך ורק את הראיות ולא לייחס משקל להערכות סובייקטיביות של המשגיחה. אין מקום לטענה זו ואין רמז שכך נהג סגן הממונה. סגן הממונה לא הרשיע את המערער על בסיס הערכת המשגיחה את אשמת המערער. סגן הממונה אך אימץ תאור העובדות בעדותה של המשגיחה, אותה מצא מהימנה. המשגיחה העידה כי אינה יודעת מה היה כתוב בפתקים ולא הביעה כל הערכה בהקשר לטיבם ולתוכנם. היא רק תארה את שראתה. הקביעה בדבר תוכן הפתקים הוא מסקנה אליה הגיע סגן הממונה על בסיס מארג הראיות הנסיבתיות, שקם במקרה דנן על פי עדותה של המשגיחה.

27. אין מקום להתערב בהכרעת הדין של סגן הממונה, שלאור המימצאים העובדתיים שנקבעו על ידו, בתום פרשת התביעה, קמה תשתית נסיבתית לכאורה לגיבוש העבירות בהן הואשמה המערער, ולכן היה מקום לדרוש מהמערער להשיב לאשמה.

28. השאלה העיקרית בהכרעת הדין היא, לפיכך, אם ניתן להרשיע את המערער בעבירות המיוחסות לה על סמך ראיות נסיבתיות בלבד? שהרי בהעדר הפתקים עצמם, חסרה ראיה ישירה המוכיחה את תוכנם. הוכחה שהפתקים הכילו חומר אסור היא הכרחית, שכן לטענת הקבילה, בנסיבות המקרה, התבטאו הפרת הוראות הבחינה וההונאה בה בהכנסת אותו החומר, הרלוונטי לבחינה.

29. הדין הפלילי מכיר באפשרות לקבוע ממצא אודות עובדה כלשהי גם בעזרת מארג של ראיות נסיבתיות המוביל למסקנה הנראית כמסקנה היחידה ההגיונית, השוללת, בסבירות גבוהה מאד, כל מסקנה אחרת. (מסקנה, קרי ממצא זה צריך שיוסק על פי שיקולים של הגיון, שכל ישר ונסיון חיים. (ראו, למשל, ע"פ 3974/92 **אזולאי ואח' נ' מ"י**, פ"ד מז(2) 570, 565). ראיה נסיבתית שקולה לראיה ישירה לצורכי הוכחה גם בעבירות החמורות ביותר (למשל, רצח, ראו ע"פ 1688/99 **הוכברג נ' מ"י**, פ"ד נו(4) 356). חוזקה של ראיה נסיבתית הוא בהגיונה הפנימי והלימותה את השכל הישר ונסיון החיים, ודי באפשרות קיומה של מסקנה אפשרית אחרת, שאינה מרחיקת לכת או דמיונית כדי להקים ספק סביר בהוכחת המימצא העובדתי אותו מבקשים להוכיח (ע"פ 112/69 **חליחל נ' מ"י**, פ"ד כ"ג(1) 733; ע"פ 543/79 **נגר נ' מ"י**, פ"ד לה(1) 113, 41-140). שקרים של נאשם והסבר כוזב לראיות מפלילות מהווים נסיבה המחזקת את הראיות הנסיבתיות.

30. אנו מאמצים את קביעתו של סגן הממונה כי הפתקים שהוכנסו לבחינה על ידי המערער ונתפסו על ידי המשגיחה בקלמרה, הכילו חומר אסור בהכנסה לבחינה. ההתנהגות הבלתי שקולה של המערער ודבריה לאחר מציאת הפתקים מתיישבים היטב עם קביעה זו ועולים בקנה אחד עמה. טענתה של המערער, שמדובר בהתכתבות תמימה של חברות, אינה מסבירה את עוצמת תגובתה ודרך התנהגותה. חטיפת הדו"ח מידי המשגיחה, תלישת הפתקים הצמודים אליו, הבריחה מהכיתה, החזרה מאוחר יותר, החזרת הפתקים למשגיחה, הבכי והתחנונים למשגיחה כי תעלים עין ממה שאירע – מצביעים באורח חד משמעי על תוכנם האסור של הפתקים. התרשמות סגן

הממונה, שהמערערת היא אישה בוגרת ואינטליגנטית השולטת ברגשותיה, שוללת כל הסבר אחר לדבריה ולהתנהגותה. צדק סגן הממונה בקובעו, שבלתי סביר להניח שכך יגיב אדם כשמתגלים

בחזקתו בבחינה מספר פתקים תמימים שענינם פטפוט בין חברות. אין זו בגדר מסקנה הגיונית אפשרית אחרת למארג הנסיבות במקרה דנן.

31. לסיכום, משלא הצליחה המערערת לבסס ספק סביר בשאלת הפתקים, תקפה מסקנת סגן הממונה כי הם הכילו חומר האסור בהחזקה בזמן הבחינה, ויש להשאיר את ההרשעה על כנה.

גזר הדין

32. העונש שהושת על המערערת ניתן בהסכמת הצדדים ואינו חורג מרף הענישה המקובל במקרים כגון אלו, כפי שנסקר בהרחבה בערעור משמעותי ע/5/2006.

33. המערערת אינה טוענת כנגד רכיבי העונש עליו הסכימו הצדדים, אלא כנגד מועד תחילת ביצוע רכיב ההרחקה בלבד. על פי פסק הדין, תחל תקופת ההרחקה בסמסטר ב' של שנת הלימודים תשס"ח ותסתיים בתום סמסטר א' של שנת הלימודים הבאה. המערערת מבקשת לדחות את ביצוע גזר הדין של רכיב ההרחקה לאחר השלמת לימודי התואר, למסגרת שנת ההשלמה.

34. ב"כ המערערת ציין בפנינו כי המערערת הינה תלמידה מצטיינת, ומצבה הכלכלי של משפחתה "אינו מזהיר". המערערת תומכת במשפחתה וקיבלה מלגה מהמדור לסיוע כלכלי בסך 5,000 ₪. קבלת מלגה זו מותנית בשנת לימודים מלאה, כך שאם תורחק המערערת מסמסטר ב' של שנת הלימודים הנוכחית תאבד את המלגה.

35. בנוסף, עתידה המערערת להתחיל בסוף שנת לימודיה הנוכחית במשרת התמחות במשרד רואי חשבון אליו התקבלה בשנה השנייה ללימודיה.

36. לאחר לבטים רבים הגענו למסקנה שגם בעניין העונש ראוי להשאיר את גזר דינו של סגן הממונה על כנו. אנו מסכימים עם הקובל כי דחיית עונש ההרחקה בפועל לשנת ההשלמה תרוקנו מתוכן. שנת ההשלמה, המכינה את הסטודנטים לבחינות מועצת רואי החשבון, אינה שנה אינטגרלית ללימודי תואר בחשבונאות. עונש הרחקה מלימודים בעקבות הרשעה בהונאה בבחינה במהלך הלימודים צריך שיהא מייד, ובכל מקרה צריך שעונש זה יופעל במהלך הלימודים לקראת אותו התואר ובמסגרתם ולא בהמשכם ומחוצה להם.

37. בנושא המלגה והתחייבות המערערת להתחיל את התמחותה במשרד רואי חשבון, לא מצאנו כי נסיבותיה של המערערת חריגות עד כדי הקלת העונש בצורה שלמעשה תאיין אותו. על המערערת לחשוב על השלכות מעשיה קודם ביצועם. יתר על כן, רובם הגדול של הסטודנטים לחשבונאות מתחייבים כי יעשו את תקופת ההתמחות בשנים מוקדמות של לימודיהם לקראת התואר. כך גם לגבי סטודנטים למשפטים. ובכלל, סטודנטים רבים בכלל חוגי האוניברסיטה מתחייבים, לא אחת, שיצטרפו למקום עבודה מסויים עם סיום לימודיהם. אין זה נכון ליצור תקדים לפיו קבוצות או מגזרים מסוימים של סטודנטים או כלל הסטודנטים, שהתחייבו למקום עבודה לאחר סיום לימודיהם, ייהנו מענישה מקלה או ענישה הסוטה מרמת הענישה המקובלת בהרשעה

בעבירה מסויימת. גם נושא המלגה, למרות חשיבותו הרבה בנסיבות המקרה, אינו מצדיק חריגה מהעונש שנקבע בהסכמת הצדדים.

38. לאור האמור אנו מחליטים להשאיר את הכרעת דינו וגזר דינו של סגן הממונה על המשמעת על כנם.

ניתן היום, 3.6.2008

גב' דניאל לבנשטיין

פרופ' אלי לדרמן

ד"ר חנה טרגן

פסק הדין וגזר הדין יפורסמו בלא ציון שם המערערת